

בין שיר לשיר

אמיר גלבע

לילי רתוק: **אמיר, איך מרגיש אדם ששומע סיכומים כאלה עליו?**
אמיר גלבע: רע ומר. רק עכשיו יהיה עלי להתחיל להצדיק כל שנאמר כאן. אילו ידעת כמה משוררים טובים ישנם בארץ. כל החבורה הזאת שישבה כאן, על הבמה, ועוד גם בקהל, אולי.

לילי: **אמיר, למה הפסקת לפרסם? היו שלושה שירים במאזניים?**
אמיר גלבע: למה הפסקתי לפרסם? לספר את האמת!
לילי: כן.

אמיר גלבע: הנה, לא נתת לי לקרוא כאן שלושה שירים מסויימים, מחשש שיפילו מורא על הציבור, וישרו דיכאון. ובכן, רק כאלה אני יכול עכשיו לכתוב אולי. כלומר, לומר את דברי בדרך השיר, כיון שהמצב הוא כזה, שהוא שחור מאוד.

(לאחר שא.ב. קרא את השיר "הולדת") קצת לא נוח היה לי כאן, בימים אלה לקרוא שירים כאילו אנחנו עדיין בארץ של חלומות זהובים. ולגבי השירים האלה: באיזה שהוא מקום אני בהחלט מושפע מהחסידות, שעיקרה שמחה בלב, למען עבודת הבורא. זוהי, כנראה, עבודת השם שלי, הזדהות והתמזגות, במקרה שלי בדרך השיר, עם הטבע, עם היקום. השיר הזה יש בו השפעות. כאן, אלה הסיפורים ששמעתי בילדותי על הבעש"ט שהיה משוטט בהרים כדי להידבק באלהים. ועל היהודים הפשוטים שלמעשה כל שהיה להם זה רק האלוהים. ובו מצאו את החדוה. מכאן, שגם אני אדם יהודי.

דתי אחד אמר לי פעם: אתה בשירך אומר 'אלוהים'. למעשה אסור לך לומר 'אלוהים'.

ש': **למה התכוון?**

ת': כי עבודת האלוהים אצל היהודי הדתי פירושה קודם כל קיום המצוות המעשיות, להתפלל מן הסיודור, להניח תפילין, ללבוש ציצית, כל הדברים האלה.

ש': **ומהי יהדות בשבילך?**

ת': יהדות בשבילי זה גם לאום וקשר עם הארץ. אני חושב שאולי אחד החלומות הראשונים שלי היה שאני בארץ. לא שאני עולה לארץ. חלמתי מתוך הארץ. זה הדבר היפה שבחלום. ששם ניתנים ואפשריים כל הדברים שבעולם. כנראה שתמיד רציתי בזה. גם שם הייתי בארץ. בחלום.

ש': **על הקשר שלך עם הארץ סיפרו לי שבזמן מלחמת יום-כיפור, אתה לא היית כאן, ועד שחזרת לארץ סירבת לאכול. לא יכולת לאכול מרוב דאגה.**
ת': נכון, חליתי. אבל איני יודע אם זה משום-כך. אולי זה לא משום כך, וסתם אני תולה בעצמי איזה מצוות. איני יודע.

ש': **ידעתי שלא תקבל את זה כפשוטו. אולי נשמע עכשיו את "פני יהושע". אני, אחרי הדברים שעמליה אמרה על השיר הזה, סקרנית.**
(אמיר קורא את "פני יהושע").

(לקריאת השיר "איילה אשלח אותך" הקדים א.ג. ואמר) להיות סופר – דבר שלצערי לא הצלחתי עד היום – פירושו שאתה קובע מראש את הנושא, שאתה מאוד רוצה לכתוב עליו, ואתה יושב וכל שאתה יודע, וכל שיש בך, כל זה יחד נותן לך את הכוח להעלות את הדברים. אני, לצערי, איני יודע לכתוב על נושא. אני משום מה, בימים אלה, מחפש אצלי – וזה בזכותה של לילי שאמרה לי להכין שירים לקריאה – שירי תגובה לזמן הזה. והנה ראיתי, שגם פה, בשיר הקטן, הלירי לעילא הזה, שנכתב לפני 11-12 שנים, יש, למעשה, תגובה למה שנעשה בימים אלה בארץ. כלומר, הנה פתאום, בזמן הזה, נתגלה לי השיר ופניו אחרות.

(לאחר שא.ג. קרא את "יחידתי סובבת תועה") אני דווקא לא חשבתי על כך בזמן כתיבת השיר, אבל לאחרונה פתאום תפשתי, שלמעשה שיר זה בו מצוי המפתח לדרך השיר שלי, ואני מוכרח לומר, שכל מי שמשגי את השיר הזה כדרך שנתבהר לי עכשיו, בצדק ייחס לי יהירות. אבל הקריאה כמובן נתונה לכל אחד וגם הפירוש שלו. והשיר הוא שיר כאשר כל אחד מוצא בו את השיר שלו.

ש': **אמיר, אני חושבת שפה ושם יאשימו אותך בכך שאתה רואה את עצמך כענק, שהדמות של המשורר שבאה לידי ביטוי בשירים, היא מין דמות של הרקוס, אבל נראה לי – שאם-כי יש איזו יומרה בדמות של המשורר בשירים, זאת לא יומרה של אמיר גלבע, האיש הפרטי, אלא של השליחות של המשורר שלקח עם עצמו לבנות עולם, כמו שעוזר (רבינ) אמר בתחילת הערב.**

ת': זה כבר עניין לסיפור ארוך, אבל אני רואה שהשעה מאוחרת. על כך, אך מלים מעטות. אמרו גם, הרבה חלומות. האמת היא שאני איני זוכר כ"כ חלומות. יש אנשים שמתמירים, החל בפריוד, גם לפניו. אני לא תמיד מאמין שמה שמספרים הוא דווקא החלום שחלמו. ואולי, יתכן. זה מוזר, אולי כן. אני נזכר עכשיו, שכאשר הייתי ילד, עברתי בוקר אחד ברחוב שלנו לפני בית אחד, שעל סיפו משום-מה, ישב איש זקן-זקן, היו לו כבר נינים ואולי בני נינים. כל המשפחה ישרה סביבו. ואחד מן הנינים שלו, ילד שהיכרתי, אמר לי: הוא עכשיו מספר את החלום שחלם לפני חמש שנים,

ואולי אמר, עשר שנים. ולשם כך נתכנסה כל המשפחה. מסתבר שלפי אמונה מסוימת, אסור לפני עבור חמש שנים לספר את החלום שחלמת. מכאן, שאפשר לזכור חלומות.

ובאמת, יש חלומות שחלמת פעם והם חוזרים אליך. אבל אני חושב שהרבה מן החלומות בשירים שלי, הם למעשה זכרונות, אם רחוקים ואם קרובים שעלו מחדש, ושחוויתי אותם מחדש, ואז כבר לא ראיתם כזכרונות אלא כבר נדמו והפכו חלום. אולי משום שבחלום אפשר באמת לעשות הכל. אפשר לחבר זמנים ואירועים שונים יחד, את כל המושגים, את כל הרגשות. ואולי משום שבחלום שאתה בורא אתה השליט ולא הנשלט כדרך שזה בחלום שמקורו בבילי מודע.

ועכשיו, גדול. מה פירוש גדול? ענק מאוד. ובכן, ילד משחק בשוטר וברופא ובכדורגל אז הוא גם משחק באלוהים. אללה אכבר. טוב, התשובה כאן היא באמת על דרך הקלות. אבל השעה מאוחרת מאד. אולי בפעם אחרת, אם פעם נזדמן עוד. אבל לא עכשיו. אני רק אקרא את השיר האחרון.

ש': **השיר האחרון הוא באמת על חלום: ידעתי בחלום.**

ת': שיר זה נכתב ליום שחרור ירושלים. זה אחד השירים המעטים שלי, שכתבתים מתוך הזמנה. הזמנה עצמית. לאחר שיהושע טרפי פנה אלי. הוא ועוד מישהו, חודשים מעטים לאחר שחרור ירושלים, קיבלו על עצמם לערוך קובץ והוא פנה גם אלי להשתתף בו. ואני מאד רציתי להשתתף בו. אך זה לא הלך. כך נמשך הדבר כמה חודשים. יום אחד עליתי לירושלים והוא אומר: חבל מאד, היום כבר עימדו את הקובץ. אבל אם אתה עוד מחר תתן לי את השיר, אני יכול להיזי שם עמודים. אותו לילה ישבתי בעלייה של בית-מלון קטן, ישבתי כל הלילה רדום והוזה, נרדם ומתעורר, ועם זריחת השמש זה בא. כל שחשתי כל חיי וכל שחשתי כל אותן שנים שלא ניתנה לנו דריסת רגל בירושלים. לא רק אני הייתי שם. גם ביתי וגם כל אותם דורות שלא זכו והעם שנכחד והיה לאפר.
(קורא את השיר).

פגישות עם אצ"ג*

יוחנן ארנון

כ"ט באייר תשל"ג (31.5.1973)

בשעה 11.45 הגיע אצ"ג, לבוש חולצה ועניבה, בלי מעיל. הוא הביא אתו דף מעתון "7 ימים" ("ידיעות אחרונות") מיום 30.3.1973 וברו מאמר מאת מ. קליר "הסוואר-הפילוסוף" [על אריק הופר]. הוא מצטט את הופר האומר שהכפרה היחידה לעמי אירופה על פשעיהם נגד ששת המיליונים יכולה אולי להיות, שששה מליוני גויים יתגירו. אצ"ג אמר שזה בדיוק הרעיון שלו כפי שהוא ביטא אותו ב"רחובות הנהר". ג.ק. שנכת, פתח את "רחובות הנהר" בעמוד רמ"ב והראה לי את השיר "אין עוד משלים" מתוך המחזור "לאלהים באירפה", שם כתוב:

"ואם יש עוד תשובת-טהרה לנוצרי עולם זה –

היא: ודוי: הם חטאו. הם רוצים את החסד הכאב:

להיות יהודים ובגורל יהודי: תמיד סנה...

מני מלך על כס ועד האכר בשדה:

להעלות על תרנם דגלו וסמלו של דוד..."

אמרתי שהרי יש שיר שלם על נושא זה והוא "מלחמתנו הקדושה" ("רחובות הנהר" עמ' ע.). שם כתוב:

"יעלה ויראה זה העם הצדיק ויקראני בשמי: ישראל!

דס-הטרפה-שבי-מגזעי נגר עם המילה... והוא אפל;

אמר לנפשי: הנה יצאתי מעם חיתו יער בלילך...

כלמה ועצב עטפוני. התרשני ישראל לילך באשר תלך?"

אצ"ג אמר שלא נזכר בשיר הזה והסכים עמי¹. אותו מעניין איך עוברים רעיונות בעולם מאדם לאדם או כיצד בני אדם שונים הוגים אותם הרעיונות. הדבר הזה מעסיק אותו כבר זמן רב. הוא גם קרא באיזה מאמר על הפילוסוף אמיל דוד דורקהיים [1917-1858] המדבר על "Religion der Sehnsucht". כאשר נשאל מה עוד נשאר חרוץ מן האכזבות מן הקומוניזם וכו'. אצ"ג אמר שזה בדיוק מה שהוא כינה בשם "דת-הכיסופים". הראתי לו את הכרך "סנונית" שמצאתי בספריית שער ציון (שנה א'), גל' ארן) ואמרתי לו שטרם מצאתי את סיפורו "הנסיעה". שהתפרסם באותה שנה בגליון ד'. אצ"ג דיפדף בכרך ואמר שארשום לו ש"מ. בן-גורן" הוא מאיר הרטינר, ש"הרצלוביץ" הוא אשר ברש וש"אמין" הוא וויטקובר. אמין" הן ראשי-תיבות ל"אני יהודי מאמין נוצרי". ג.ק. הזכיר את יוסף טננבוים וספרו "גאליציען מייך אלטע היים". "מתי זה יצא?" שאל אצ"ג כאשר הבאתי לו את הספר. אך כשראה שהוא יצא רק בשנת 1952, אמר "דאס טויגט שוין נישט!" [זה כבר אינו שווה. כלומר רחוק די מתקופת האירועים, י.א.]. הוא נזכר איך זרקו אז בדמבליץ יהודים מן הרכבת מעל הגשר אל תוך הנהר ויסלה. הם האישו את מהירות הרכבת וזרקו את היהודים דרך החלונות. ואצ"ג היה באותה הרכבת ואינו יודע איך ניצל.

הוא סיפר שאחרי הפוגרום בלבוב [1918] כתב דבר מה כדי לפרסם על הפוגרום; בעת שברחו הסתירה אמו את כתב-היד ביחד עם תמונות מן הפוגרום שצילמו הפולנים

שנה למותו של אורי צבי גרינברג

תחת שמלתה "בבית הזה". הצרור נמסר אחר כך לד"ר שלמה מארגאשעס ולא נראה יותר. כאשר ביקר מ. בארץ, שאלו אצ"ג מה עם כתבי-יד; וזה הביט בפניו ולא ענה לו.²

אצ"ג חזר על תיאור חלק ממה שעבר עליו ועל משפחתו בעת הפוגרום בלבוב (ראה: כ"א באדר תשל"א (18.3.1971) וכן כ"ב כחשוון תשל"ג (30.10.1972)). ושוב התאימו כל הפרטים כפי שאני זוכר אותם. הוא חזר ותיאר כיצד פתח הסטודנט בקריעה את בגדי אביו ואיך הוא, אצ"ג, ראה בפעם הראשונה את "ערום" אביו. הוא שמע איך החיילים צעקו "זיידובסקה קורווה" (זונה יהודית) ושוב סיפר על הבחור האומלל שהתנגד להם והם "עשו אותו ככוורת-אדיר!" ועל היהודי המתבולל, חבר בפפ"ס, עם אמו המשותקת. ואיך הסטודנט מצא אצלו את השעון עם עפרון הזהב ורץ מרוב עושר, שכח את רובהו וחזר ולקח אותו. ואיך אמו של אצ"ג לחשה לו: "וועסט אונז אלע הרגענען" (עוד תהרוג את כולנו), וכיצד הוא כעס ולא נכנס לבית זמן רב. הוא נזכר איך פירסם סדרת מאמרים בשם "נאכץ חורבן" ב"טאגבלאט" הלבובי, שנדפס אז על נייר צבעוני (בגלל מחסור בנייר לבן) ובאותיות לטיניות כיוון שהפולנים אסרו את האות העברית. (מאמרים אלה טרם נמצאו, י.א.)

אנכי בני משפחת גרינברג ישבו בביתו של היהודי המתבולל שלושה ימים, כי אז פרסם כרוז שאסר על שוד וביזה ואפשר היה כבר לצאת לרחוב. צריך לכתוב לווינה על מנת לדרוש בעתונים האלה. ג.ק. כתב בענין העתון בשפה הגרמנית, שיצא במלחמת העולם הראשונה בסרייבו, ובו השתתף אצ"ג בשירים כתובים גרמנית. הם ענו לו שעליו לבוא ולחפש בעצמו וכי ישמחו להעמיד לרשותו את העתונים. היו כמה באותו האזור, כמו למשל "Sarajewoer Tagblatt".

אצ"ג נזכר פתאום בבית שני מתוך שיר שכתב אז והתחיל לצטט. ביקשתי רשות רשמית את ארבעת השורות:

"Kommt der Abend sanft wie Stille Sehnsucht,
Legen wir die Kranze qualvoll nieder
Kniend an den Grabern der Helden
und in ihre Traume leise sinkend."

[בתרגום חופשי בערך:
"יורד הערב עדין כמו געועים שקטים,
מניחים אנו את הזרים מלאים יסורים
על ברכינו מול קברות הגיבורים
וצונחים חרש אל תוך חלומותיהם." י.א.]

הכנתי תה וכיבדתי בו רק את אצ"ג ונתתי לו גם מין בסקוויטים בצורת מקלות. הוא שמח ואמר שאת זה הוא יכול לאכול כי זה פריך.

הוא סיפר על חרפוטה³ וכיצד זה הטיב להבין את השפה העברית ואיך הוא ביקש לדייק בתרגומיות של שירי אצ"ג לפולנית. שוב סיפר איך פנה אל האפיפיור כדי לשאול אם מותר לו להתלהב כל כך מן השפה העברית וכיצד ענה לו האפיפיור שעצם התלבטותו מוכיחה שהוא נקי ומותר לו. כאשר רצה חרפוטה להסביר למישהו מה פירוש המלה "צהלה", אמר: כאשר חזר מלך העברים מן הקרב, צהלו לקראתו כל התושבים.

שאלתי את אצ"ג אם ה"טאגבלאט" הזכיר הוא אותו העתון שעורכו היה ביקלס-שפיצר, ואצ"ג אישר. צבי ביקלס-שפיצר היה זה שאסף את שירי אצ"ג מן המלחמה ושלח לו את הקובץ "ערגין אויף פעלדער" אחר הדפסתו. לחזית, כפי שתיאר לי אצ"ג בשיחה אחרת.⁴

ביטוי שאצ"ג השתמש בו: "א ליגן מיט א ווארטצייכען" (שקר שיש בו סימן, שקר שלא שוכחים אותו). על שירי יצחק למדן, שיצאו לא-מכבר, אמר "אפשר לאבד את החשק בספרות". אמר שלדעתו הגוימו עם למדן.

הוא סיפר לג.ק. איך פגשו דב גורנון ברחוב שניקין ליד קפה לנצ'נר. איך גורנון ירק על מדי הבריגדה שלו ואמר שמתבייש הוא במדי הבריטיים. הוא אמר: אתה אורי צבי גרינברג, אך אצ"ג לא הכיר. חברים שישבו בקפה אמרו לו שזה דב גורנון "ההונגרי". הם היו די מטרומפלים" [המדים שלו?]. כאשר עלה על הגרדום, קרא: "ואמת היא תורת בריכוכבא גם בנפל ביתר!" מתוך "אזור מגן ונאום בן-הדם". אצ"ג אמר שהדבר זיעזע אותו.

ג.ק. הוכיח אותו על שלא הכין שירים לחג השבועות "למעריב", כפי שהסכים קודם לעשות. אצ"ג סיפר שעבור מחזור השירים האחרון שילמו לו 1,500 ל"י, אך ניקו 500 ל"ע למס הכנסה. יש לו בהנהלת-החשבונות מישהו שאינו אוהב אותו ועושה לו

צרות. גם לאשתו הורידו כך. ג.ק. אמר שעליו לדרוש את הסכום שהוא רוצה — נטו. אצ"ג סיפר על דוד אבידן שהתחתן כבר בפעם השלישית. הוא אמר שההזמנה שאבידן שלח לירידיו היא ממש "תעודה". אבידן כותב שם בערך, שאחרי המשגל עם אשתו הם החליטו להתחתן. ג.ק. אמר שכל האנשים האלה מקבלים עכשיו את פרס ראש הממשלה (אנשי מפ"ם ושמאלה יותר).

יעקב כנעני, בעל "אוצר הלשון העברית לתקופותיה השונות" פנה אל אצ"ג במכתב ושאלו מה פירוש המלה "צחנק" ("שיר המערה" — "רחובות הנהר", עמ' שפ"א): "היכנס וגמע מאויר מחנק וצחנק שבמערה". אצ"ג אמר שריחם על בעל המלון — הוא מעין מתמיד — וענה לו שאינו יודע. (והלא הענין ברור לגמרי: מעין מחנק הנובע מצחנה). הוא אמר שבכל פעם שכנעני מביא ציטטה משורר עברי מודרני, הרי הוא מצטט משלונסקי.

כאן נכנס מר יעקב רוז, קורא ותיק של ספרית שער-ציון, יליד לבוב. הוא ביקש רשות להיכנס ואמר שנתקל במאמרים על אצ"ג בעתונות יידיש מארצות הברית; ואם יש לאצ"ג ענין בהם, הוא מוכן למסור לו את העתון. אצ"ג אמר שימסור לי את העתון והוא יראה אותו כאן. על אף שאיני נוטה לעשות כן, הבאתי לאיש כיסא והוא ישב והקשיב לשיחה. נראה היה לי שהוא מוצא חן בעיני אצ"ג.

אצ"ג סיפר על אדם בשם הרמאן שהוציא לעז נגדו על שהוא אמר כביכול שביידיש, "דער עקעלהפטער יידישער שפראך" (השפה היידיש המגעילה) לא יכתוב יותר לעולם. התנפלו אז עלי ואצ"ג בכל מקום בשל אמרתו כביכול. איך אפשר להעלות על הדעת, שאל, שאמר דבר כזה על לשון אמו? כשכא לורשה, הוזמן למסיבה וישב בין הרמאן וזינגר, אחיו של שבסיס-זינגר. הרמאן קם ואמר: "אורי צבי גרינברג, איך בין א אידיוט, זיי מיר מוחל" (אני אדיוט, מחל לין). אצ"ג דיבר על שבסיס-זינגר. ברור אמר שלשבסיס-זינגר יחס עוין לשפה העברית. על ד"ר דוד ספארד, סופר עולה מפולניה, אמר אצ"ג, שרק הקומוניסטים הסכימו להדפיס דברים משלו. ב"היינט" אי אפשר היה להדפיסם. על כן הוא נשאר שם. "אם הוא משורר — אני סיני", אמר.

אצ"ג החל להעלות זכרונות על תל-אביב של שנות העשרים ועל מטבח-הפועלים ברחוב אלנבי ועל לשכת-העבודה. כשהמופסים [אנשי המפלגה הקומוניסטית הפלשטינאית] העזו להיכנס למטבח-הפועלים, הוכו מכות רצח והועפו החוצה. אחד מהם, האיום מכולם, בן-יהודה היה שמו, קיבל מכות לעתים קרובות כל כך שכל גופו היה מלא צלקות. אצ"ג סיפר שהיו מכים עד זוב דם, וזורקים אותם על המדרכה, שם עמד דרך קבע שוטר בריטי, שעצר אותם מיד. מר רוזר אישר את דברי אצ"ג ואמר שאכן שורה אז ברוטליות. בן-יהודה זה שאל פעם את אצ"ג: אם הוא כותב כל כך על חזון, האם קיים חזון. אצ"ג ענה כן. (הוא סיפר איך עמדו בתור ליד אשנב קטן כדי לקבל יום-עבודה. המחלק היה קיצוץ וכשבאו בחורים שקטים, אמר להם: אמרתי לך שלום! אך היתה שם קבוצה של קרימז'קים ששלטו באגרופיהם, ולהם פחד לסרב. הענין מאד לא מצא חן בעיני אצ"ג והוא שאל את קיצוץ מהו הדבר הזה. אך הלה פשוט פחד ועל כן חילק את מיר-העבודה לבעלי-האגרוף). בן-יהודה שאל את אצ"ג אם יום-עבודה אחד של עשרה גרוש במשך שלושה חודשים הוא חזון. אצ"ג ידע שזה לא חזון אך ענה לו שכן. ומה החזון שלו, שאל את בן-יהודה. זה ענה שהחזון שלו הוא, שרצו לשלוח אותו להתישבות בחוץ והוא לא הלך (הוא היה מראשי מארגני הפורעים הערבים בירושלים). אצ"ג אמר שכאשר בן-יהודה מת, הוא היה היחיד שפירסם עליו מאמר ב"מאמענט".

הוא אמר שעוד לא החזיר לי את דף השירי "מעריב", כי טרם מצא את כל תאריכיי-הכתיבה. ג.ק. אמר שאין לדעתו לסמוך על התאריכים שאצ"ג ירשום — בזה יש לי דווקא דיעה אחרת...]. הוא סיפר שבבית הדפוס בקרית-ארבע רוצים להדפיס ספר שלו. אחד השותפים הוא מדפוס "קורן" בירושלים. ג.ק. ואני התלהבנו, אדרבא, שחשכים. ג.ק. הציע לאסוף למשל את כל שיריו שפירסם ב"סלם" או את כל שירי "על דעת הזמן והמקום".

אצ"ג סיפר על שוקן שהדפיס פתאום בהדפסה השניה או השלישית של "רחובות הנהר" את סימן הקופירייט c. כאילו הזכריות הן שלו. כאשר התלונן אצ"ג על כך, הוא הדפיס כמה פתקאות קטנות, שבהן ניתן לכסות את הסימן ושלחן לאצ"ג כדי לפייס את דעתו. כאשר בא אצ"ג ומצא במחסני שוקן עותקים של "רחובות הנהר", הוא דרש משוקן לפי החוזה שיחזיר לו אותם והוא ישלם עבורם. שוקן התחמק באמרו דאלה עותקים פגומים...

ביאליק היה אז בודד [בשנות העשרים] ואצ"ג ידע זאת ורצה לעזור לו. "את זאת תזכור בנוגע לביאליק" אמר לי אצ"ג וסיפר שהוא גרם למנהג של בקור המוני אצל ביאליק בשמחת-תורה. ומעשה שהיה כך היה: החלוצים ישבו אז על החולות ליד שפת הים ופתאום, כדרכם, קמו ואמרו: "נלך". אצ"ג הלך בראשם במעלה רחוב אלנבי וכאשר הגיעו לרחוב ביאליק, פנה שמאלה וכולם הלכו אחריו עד שהגיעו לביתו של ביאליק. כאשר עמדו לפני הבית אמר אצ"ג לחבורה: "אלי אתם באים? אליו!!" והצביע באצבעו לעבר הבית. "איפה ביאליק?" שאלו ואצ"ג הכניס אותם אל ביתו של ביאליק "כי הוא עשה אותם" [לחלוצים]. אז נכנסו כולם, ביאליק ואנשי ביתו הגישו כיבוד. קראו "שמח" והיתה שמחה והמולה. ומאז היה קיים המנהג של ביקור אצל ביאליק בשמחת תורה.

ג.ק. הזכיר את אשתו של ד"ר ויינשל שעליה קרא בעתונים ישנים, ואמר שהיתה כנראה יפה מאד. אצ"ג התלהב ואמר שיספר עליה. הוא אמר שהיתה כל כך יפה שהאהבה אליה הפכה לקולט [פולחן]. כאשר הלכה בבוקר לים ראה אותה (כי היה גר אז בשכונת) איך הלכה בענווה וצניעות. היא הלכה [ואצ"ג תיאר איך החזיקה ביד אחת את הז'קט סגור על חזה] ושערה היה אסוף לאחור. עיניה כאמת היו כמו שתי... וקולה כשל יונים. כאשר נפטרה [בשנת 1929 בתל-אביב] נאסף קהל רב של פשוטי עם, פועלים עם כלי-העבודה בידיהם ליד ביתה ובכו ואמרו ש'היפה שבכיר מתה'. ד"ר ויינשל שהיה מנתח מוצלח אמר — אסון שהיא מתה. אצ"ג סיפר על עורך-דין אחד שהשתטח על קברה ערב בוקר וצהררים במשך זמן רב. ג.ק. סיפר ששמה היה אסתר אך קראו לה פירה. ילד אחד בכה על קברה וכאשר שאלוהו מדוע, אמר שזאת היתה "הדודה הכי יפה בעיר" [נראה שהיא שימשה לאצ"ג רקע לשירו "על מות היפה בנשים"?]

אצ"ג דיפדף בכרך "הדים" שבעריכת ר' בנימין [יהושע דרלר-פלדמן] וזוכר < 45

באישיותו של ר' בנימין. הוא נזכר שוב באותו היום בו הביאו את הרוגי חברון לירושלים ור' בנימין והוא עמדו ליד קולנוע ציון. אצ"ג שאלו מה כעת דעתו על רעיונותיו על "ברית-שלום". הוא תיאר את ר' בנימין איך הוא עומד ב"ישוב-הדעת", החליק את זקנו ואומר "אם הייתי מטייל עכשיו לכדי בהרי יהודה, איש מהם לא היה פוגע בי לרע".

כאשר הזכיר ג.ק. כיצד נרצח ברנר בידי הערבים, הפסיקו אצ"ג ואמר לו ששכח ושהוא יספר לו עכשיו מה היה עם ברנר. "הם" שנאו את ברנר [אנשי ההסתדרות], הם אף פעם לא אהבו אנשי רוח. הם לא פירסמו עד היום את כל כתביו בשלימות כפי שלא פירסמו את כל עזבונו של א.ד. גורדון. [השעה היתה ארבע ונעלתי את הספרייה וליווינו את אצ"ג לאוטובוס]. הם הניחו לברנר ללכת למקום בודד זה במקום למנוע זאת בעדו והניחו לו שם להירצח. אצ"ג הסביר גם מדוע הלך ברנר למקום הזה. היה לו איזה דחף נפשי להתבודד מן הישוב. וכדי להסביר את הדחף הזה, סיפר אצ"ג מעשה שהיה אתו: פעם הרגיש מחנק, חוסר אויר לנשימה. זה לא היה חוסר אויר בריאות, אלא דבר נפשי; הוא חשב להשתגע ממש. אז הלך ליפו — הוא אהב מאד ללכת למגדל השעון ותמיד קיווה שהמגדל יהיה פעם שלנו — וכשהגיע למקום החליט ללכת ברגל לפתח-תקוה, וכך עשה. הוא הלך בלי לעצור וכיוון את נשימתו בקצב ההליכה. בדרך פגש רק איזה ערבי עם גמלו והמשיך, הביט תמיד ישר לפניו, וכך הגיע לפתח-תקוה. היה זה שחרור מהרגשת המחנק. הזכרתי שעגנון ישב בשכונה מבודדת ולא פחד מן הערבים, עד ששכנעוהו לעקור לשכונה מרכזית יותר. זה היה דבר אחר, אמר אצ"ג, "הוא היה שונא אותם".

הוא סיפר ש... אמר שצריך ליישב את עבר הירדן. ושוב נזכר אצ"ג בכאב בארלוזורוב וכל העלילה האיומה. כאשר הגיע ארצה ראה פלקטים ועליהם כתוב: הגיע אצ"ג, מתכנן רצח ארלוזורוב. וב"קונגרס; צייטונג" היה כתוב: "Der Initiant [?] des Meuchelmordes an Dr. Arlosoroff ist eingetroffen". [הגיע יוזם רצח ד"ר ארלוזורוב]. ג.ק. אמר שבעת המשפט הזכירו את אצ"ג פעמים רבות והביאו משיריו וממכתביו כהוכחה שהוא הטיף לרצח. אצ"ג נזכר בכאב שדווקא הוא היה אחד מידידיו הטובים של ארלוזורוב ו"הם" בכלל לא אהבו אותו. הוא סיפר גם על הלל קוק [שהיה אתו בכנסת הראשונה] שעשה עבודה חשובה ב"וועד העברי לשחרור האומה" בארה"ב. הכל היה בהישג-יד, אמר אצ"ג, ממשלה-גולה, בגין ראש הממשלה וכי. הלל קוק בא אל אצ"ג בשבוע שעבר באוטו והסיע אותו ואת אשתו לירושלים לטכס השבעת הנשיא בכנסת.

על ד"ר ראובן הכט אמר אצ"ג דברים טובים. ג.ק. האשים את הכט על שבהוצאתו "שקמונה", מוציאים את ספרו של ילין-מור על הלח"י. אמרתי שעלי להגן על כך-עירי, שיש לו זכויות. אצ"ג אמר עליו שהוא אצילי וגם השגיאות שהוא עשה, עשה מתוך אצילות. כי לקח פעם לקטור, בחור שלא מצא חן בעיני אצ"ג; וכאשר ביקש הכט להוציא את ספריו, סירב אצ"ג בגלל הרשימה המוכנה של הספרים שעומדים להוציא.

כן דיבר על אריה לובה אליאב והשתמש בכיטוי שלא כדאי לחזור עליו בדפוס [בגלל פירסום ספרו "ארץ הצבי"].

הוא סיפר גם שיוסף רוזנפוט טיפלן אליו מניו-יורק בקשר עם הדפסת "אין מלכות פון צלם" מחדש. בתמוז יהיה הטכס של הענקת פרס-ברגן-בלזן לאצ"ג. רוזנפוט רוצה להדפיס את שירו של אצ"ג עם ציורים שאינם מוצאים חן בעיני אצ"ג. וחזן מזה רוצה אצ"ג להכניס שינוי קטן בקשר למריה מגדלנה. הוא שאלני אם היתה נשואה ואם. אמרתי שקשה לי לזכור אך דומני שהיתה זונה. הוא זוכר בדיוק את סיפור רחיצת רגלי ישו בשערותיה ובבושם. הוא אמר שהפרט חשוב כי כתב שם "מאמע", דבר היכול לגרום לאי-הבנה. הוא התכוון רק לקריאה [מאמע!], ולא לכך שהיתה אם. הוא בדק באנציקלופדיות אך לא מצא את הפתרון. [נראה לי כי היא זו המוזכרת בברית החדשה, יוחנן יב, ג, קטע המתאים לתיאורה ב"אין מלכות פון צלם": "אין די שלייערן פון בלאוואל, מיט א קריגל שמן-זית", אלא שבפרק אחר מכנה אותה אצ"ג: "מאמע מרים המגדלית, ועל כן שאלתו בקשר לאמהותה, י.א.]. ושוב סיפר איך שאמו הצטערה בעת חגם של הנוצרים, כשהובילו את מריה על דגליהם, "א יידישע מאמע!". כן סיפר שהשיג את תמונתו מעשה ידי ציונה תגר.

כאשר הגיע אוטובוס של קו 12 נפרדנו מאצ"ג. הוא עלה ונסע.